

Szakszerűen az öntözésfejlesztésről

A klímaváltozás okán sok szó esik a mezőgazdasági vízfelhasználásról, az öntözés fontosságáról. A mezőgazdasági tevékenység nem lehet eredményes öntözés nélkül. A Mezőgazdasági Szövetkezők és Termelők Országos Szövetsége (MOSZ) fórumokat szervez gazdálkodó tagjainak, amelyekről új információkkal gazdagodva távozhatnak. A MOSZ Gabonatermesztők Országos Választmányának legutóbbi ülésén Magyarország öntözési stratégiájáról, avagy az öntözésfejlesztés aktualitásairól tartott érdekes előadást Kolossváry Gábor címzetes egyetemi docens, az Országos Vízügyi Főigazgatóság (BVÖF) főosztályvezetője.

Kolossváry Gábor az öntözésfejlesztés kormánydöntések alapján készülő dokumentumairól adott tájékoztatást, úgymint az öntözésfejlesztési stratégia megalkotásáról szóló 1744/2017. (X. 17.) kormányhatározatról, a hazai vízgazdálkodás öntözési célt szolgáló fejlesztési javaslatairól szóló 1426/2018. (IX. 10.) kormányhatározatról és az Agrárminisztérium Mezőgazdasági vízgazdálkodási rendszer (MVR) szakpolitikai programjáról.

A főosztályvezető mondanójának alapját a Nemzeti Vízstratégia szolgáltatta, amely távlati, 2030-ig megvalósítandó célként rögzíti a következőt: „agrár- és élelmiszergazdaságunk megerősödve, növekvő szerepet vállal a nemzetgazdasági teljesítményben és az exportban, a vidéki térségek fejlődésében és a foglalkoztatásban. Kiváló minőségű és nagy kiterjedésű termőföldjeink jelentős erőforrásunkat képezik, amelyre sokszínű, virágzó, a környezeti adottságokkal összhangban lévő, azokat megőrző és a helyben élőket gazdagító agrár- és élelmiszergazdaság épül. Korszerű és versenyképes családi gazdaságok, kis- és középvüzetek működnek vidéken, kiegyensúlyozott szerkezetben a nagyobb gazdaságokkal, biztosítva a vidéki lakosság egy részének a

foglalkoztatását, megélhetését, a megtermelt értékekkel növekvő mértékben hozzájárulva a nemzetgazdasághoz, biztosítva az ország egészséges élelmiszerellátását.”

Az állam feladata a feltételek, lehetőségek és támogatások biztosításával elősegíteni az öntözéses gazdálkodás minél szélesebb körű alkalmazását, de csak a gazdálkodók tudnak öntözni, hiszen ők termelnek. Mindenkinek a maga területén kell megtennie azokat a lépéseket, amelyekkel a stratégiában megfogalmazott célok elérhetők, hangsúlyozta Kolossváry Gábor. A vízügy a vízgazdálkodás, a vízkészlet-gazdálkodás oldaláról segíti a stratégia megvalósítását.

Az Öntözésfejlesztési Stratégia megalkotásáról szóló 1744/2017. (X. 17.) kormányhatározat rögzíti, hogy az öntözéses gazdálkodás elterjesztése, fejlesztése, a vízkészletek észszerű hasznosítása, az öntözött területek méretének a jelenlegi 100 ezer hektárról 300 ezer hektárra való növelése az elsődleges cél. A kormányhatározatban a feladatok is meghatározották, amelyek közül az öntözési kataszter készítése, a különböző korlátok és feltételek felmérése, az öntözésfejlesztési igény, valamint az öntözésre alkalmas területek figyelembe vétele az

elsők. A vízügyi szolgálat '80-as években végzett felmérései idején 68 öntözőrendszert azonosítottak. Ekkor 370–380 ezer hektár öntözött területtel rendelkezünk, de ez mára lényegesen lecsökkent.

A víztársulatok részleges megszűnésével az állami tulajdonú vízlétesítmények visszakérültek a vízügyi igazgatóságokhoz. A termelői közösségek vízhez való viszonyát meg kell változtatni, és új közösségi célokat kell megfogalmazni, amelyekhez a gazdálkodók is csatlakozni tudnak, mint amilyen például az öntözéses gazdálkodás, az öntözésfejlesztés, jelentette ki a főosztályvezető. Szakmai kérdés, hogy a vízügyi szolgálat képes legyen elegendő vizet biztosítani a gazdálkodóknak, mégpedig akkor, amikor szükségük van rá. Ezért a vízkészlet bővítését a mezőgazdasági öntözés érdekében „vízelhárítással” (azaz a csapadék megtartásával) lehet megvalósítani. Az idén azonban kevés csapadékot kaptunk, az Észak-Alföldön például az átlagos éves csapadékmennyiségnek a fele sem hullott. További lehetőség a vizes élőhelyek kialakítása, ami nem a klasszikus uniós értelemben vett vizes élőhelyeket jelentene, hanem a víz megtartása érdekében igénybe vehető területeket, olyanokat, amelyek kevésbé alkalmasak mezőgazdasági termelésre. Egyes gazdálkodói közösségek jó példával szolgálnak: az intenzív termesztésre nem alkalmas területeket a közösség részére felajánlják, és a víz tárolására, visszatartására teszik alkalmassá.

A hatóságnak a hatékony öntözéses gazdálkodás elterjesztéséhez működteséhez biztosítania kell a szükséges műszaki-infrastrukturális feltételrendszert, a humán-erőforrást és a pénzügyi erőforrást. Ebben a munkában szoros együttműködnek a Nem-

zeti Agrárgazdasági Kamarával. Az Öntözésfejlesztési Stratégia előkészítése szintén a NAK bevonásával folyik, és hamarosan a kormány elé terjesztik a tervezetet.

A globális felmelegedéssel járó klimatikus és időjárási változások hatására a legvalószínűbb modellek szerint hazánk éghajlata melegebbé és még szárazabbá válik. A mezőgazdasági területeken átlagosan 200–250 milliméter csapadékhiánnyal kell számolnunk. A stabil növénytermesztés feltétele – és azon belül is különösen a minőségi növénytermesztésé – az intenzív gazdálkodás összes elemének együttes és hatékony alkalmazása.

A tenyészidőszakban most már évről évre igen szélsőségesen jelentkező csapadékhiányt csak öntözéssel tudják pótolni a gazdálkodók – és azt is csak a teljes – 5,4 millió hektáros – termőterület elenyésző hányadán. A kormány álláspontja, hogy az öntözéses gazdálkodás elterjesztését és észszerű fejlesztését a vízkészletek védelmével és hasznosításával szinkronban kell végrehajtani. A leginkább öntözni kívánt növények területi aránya (45% gabonafélék, 14% ipari növények, 7% takarmánynövény, 5% zöldségnövény és hibrid vetőmag) alapján a termelői akarat nem feltétlenül van összhangban az agrártermelés eredményességének a számaival.

A stratégiában nagy nyomtatékokat helyeznek arra, hogy az öntözés az agrotechnika része, és kiemelt jelentősége van az okszerű területhasználatban, a földhasználat stabilizálásában. Helyes alkalmazásával a környezetet és a természeti értékeket is megóvjuk, de csak akkor, ha a növénytermesztéshez szükséges vízháztartás-szabályozási eszközök mindegyikét igénybe vettük, és ha az más módon már nem kezelhető, mondta Kolossváry Gábor. A ma jórészt csapadékfüggő mezőgazdaság egyre kevésbé lesz fenntartható, ezért intenzív, nagy hozzáadott értéket termelő ágazattá kell fejleszteni. Ehhez a jelenleginél nagyobb terület öntözésére lesz szükség, figyelemmel a teljes agrár-élelmiszeripari vertikumra és a kapcsolódó egyéb ágazatokra (vidékfejlesztés, szociális szféra, munkaerőpiac, turizmus) kifejtett hatásaira, ellenkező esetben, csak üzemi eredmények szintjén tudjuk megítélni az öntözés fejlesztésének a következményeit.

Van-e elég vizünk? – tette fel a kérdést a főosztályvezető. Az egy főre jutó hazai vízkészletek tekintetében (ez 600 m³/év) vízhiányos ország, ám ha az összes egy főre jutó vízkészletet nézzük (11 700 m³/év), akkor vízben gazdagok vagyunk. Ez utóbbi csak a nagy folyók mellett, folyóvízterületeken igaz. Ahogy távolodunk a folyóktól, egyre több feladatot jelent a víz megfelelő mennyiségben és időben történő biztosítása.

Jó példák vannak a víz átvezetésére egyik térségből a másikba, a vízhiányos területeknek is nagy biztonsággal lehet vízkészletet biztosítani. A hazai vízfelhasználás megoszlásával kapcsolatban elhangzott, hogy a mezőgazdasági vízfelhasználás az ország összes vízfelhasználásának a 10 százalékát sem éri el. A mezőgazdasági vízfelhasználásban a halastavi vízellátás dominál (68%), az öntözés 27 százalékkal, az egyéb célú felhasználások 5 százalékkal részesülnek belőle.

Máhr András, a Mezőgazdasági Szövetkezők és Termelők Országos Szövetségének (MOSZ) főtítkárhelyettese lapunknak elmondta, hogy régóta várt erre a szakma, ezért örömteli, hogy készül egy koncepció az öntözéses gazdálkodásról, ugyanakkor amíg ilyen sok kérdésben elvarratlanul maradnak a szálak, addig a koncepció megvalósulásának az esélye kicsi.

A főtítkárhelyettes hangsúlyozta, hogy a vízi társulatok ellehetetlenültek. Ez azért probléma, mert miközben a forrásaikat elvonta tőlük az állam, addig a társulatok feladatait nem vette vissza tőlük. Ennek következtében a csatornák egy része elgázosodott, és a vízelvezető árkokat is beszántották. A vízi társulatok rendszere 150 évig működött idehaza, és nem alakult ki helyettük más szervezet. A vízi közművek működtetése és tulajdonviszonyaik rendezése az öntözési koncepció készítésének köszönhetően napirendre került. De hiába született döntés ezeknek a feladatoknak az államosításáról, mert a valóságban nem történt meg teljes mértékben az átvételük. Azt tapasztalni ugyanis, hogy az állam részben átvette a feladatokat, de ha a rendszerben van például egy vízi társulati mű, vagy ha netán megjelenik egy önkormányzati tulajdonú mű is, akkor a rendszer működése megbicsaklik.

Máhr András üdvözölte a bürokráciacsökkentés szándékát, szerinte mind a bürokráciát, mind a vele járó költségeket felül kellene vizsgálni. Adottság, hogy az Európai Unió mit enged meg a költségek terén, de tény, hogy a költségek jelentős hányada adminisztratív jellegű – sokszor több, mint a ténylegesen kivett víz ára. A vidékfejlesztési program keretében öntözésfejlesztésre szánt 55 milliárd forint támogatási jogcímet csak kis részben jegyezték le a gazdálkodók, és ennek az okairól el kellene gondolkodni. Ha ma valaki vízzel akar gazdálkodni, az a földhasználati szabályokkal együtt olyan bonyolult rendszerrel találja szembe magát, hogy csak igen sok és igen nagy bürokratikus akadályok leküzdésével érhet az engedélyek beszerzésének a végére. Ahhoz, hogy Magyarországon hatékonyabbá váljon az öntözés, összhangba kell hozni az erre vonatkozó szabályrendszert, és az ellentmondásokat meg kell szüntetni benne, mondta végezetül a főtítkárhelyettes.

Nem csak az államon múlik az öntözésfejlesztésbe bevonható gazdálkodók körének a bővítése. A NAK felmérése szerint az öntözési szándék hiányának gazdasági és nem gazdasági okait elemezve megállapítható, hogy ezek egy része annyira súlyos és megváltoztathatatlan, hogy a termelők egy része már most kizárható a jövőbeni öntözési igény számbavételénél. Ezek az indokok: nincs rendelkezésre álló víz vagy felszíni vízkészlet; adminisztratív okok: a szakhatóság, a kormányhivatal eljárási folyamata; a termékértékesítés bizonytalanságai; az öntözőberendezés beruházási költsége és az öntözés üzemeltetési költsége.

A felmérés és az elemzések alapján 371 ezer hektár vonható öntözésbe (250 ezer hektáros

növekmény), 530 milliárd forint a beruházási igény (~2,1 millió forint/ha), 776 millió m³ az éves vízigény (~2,1 ezer m³/ha), és ezzel átlagosan évi 62 milliárd forinttal nagyobb termelési érték állítható elő (~168 ezer forint/ha).

A hazai öntözéses gazdálkodás észszerű fejlesztéséhez szükséges legfontosabb keretfeltételek megvalósításával az öntözött terület nagysága a közeljövőben 300 ezer hektárra, 2030-ra 500 ezer hektárra növelhető. A fejlesztések megvalósításával az öntözéses gazdálkodás hozzájárulása a GDP-hez 3,5 százalékról 8–10 százalékra nőne. Az öntözésfejlesztéssel 50 ezer új munkahely jön létre, és a vidék fejlődése, az ott élők jövője is jobban tervezhetővé válik, mondta a főosztályvezető. Ennek érdekében per-

sze csak ott érdemes fejleszteni az öntözést, ahol megfelelőek a természeti, a mezőgazdasági és a gazdasági adottságok. A vízhozáférés feltételei ott teremthetők meg, ahol a mezőgazdasági termelés egyéb feltételei is optimálisak. A vízhozáférés természetes egyenlőtlenségei térségi vízmegosztó rendszereken keresztül egyenlíthetők ki, és az öntözést döntően felszíni vízkészletekből, víz- és energiatakarékos technológiák alkalmazásával érdemes megoldani. A felszín alatti vízkészletek korlátozottak, ezért öntözési célú hasznosításuk engedélyhez kötött, és kötelező a felhasznált vízmennyiség mérése.

A vízgazdálkodási beavatkozások finanszírozásában az államnak, a helyi közösségeknek és a magánszemélyeknek egyaránt részt kell vállalniuk. A táblaszintű vízháztartás-szabályozás eszközrendszereivel (a káros többlet vizek (belvizek) elvezetése, a melioráció, a talajadottságokhoz igazított talajtározás) segíthetik a gazdák a termőterület vízállapotának optimalizálását. A talajadottságokhoz igazított talajtározással a gazdálkodók segítik a termőterület vízállapotának optimalizálását. Az állam kiszámíthatóan, a többi között orientáló pályázatokkal segít megvalósítani az öntözést, a vízrendezést, a talajbeli tározást és az ellátást.

Az öntözésfejlesztés állami vízgazdálkodási feladatainak ellátására megvan a költségvetési fedezet. Az öntözésfejlesztési programhoz döntéstámogató rendszer, mennyiségi, minőségi monitoring társul: „...csak az állam lehet képes arra, hogy megfelelő lökést adjon az öntözés ügyének, s nagyon fontos a tervszerűség ebben a munkában, ne ötletszerűen történjen az öntözőművek kiépülése...” idézte végezetül Kolossváry Gábor Kossuth Ferenc gondolatát, amely a közérdekű öntözőcsatorna létesítéséről szóló 1900. XX. törvény vitáján hangzott el. H. GY.